

HALÁSZ PÉTER

„*Haza a magasban*”

Az amatőr művelődés nemzetiségmegtartó szerepe

A Magyar Művelődési Intézet nem csak azért foglalkozik a határokon túl működő amatőr kulturális szervezetekkel, mert ezt Alapító Okirata előírja, s nem is csak attól a szemlélettől vezérelve, hogy a magyar művelődés politikai határokkal oszthatatlan, de legalább ilyen mértékben abból a fölismerésből, miszerint a hagyományos műveltség legértékesebb rétegeit mindig a nyelvhatár peremén élő közösségek őrzik, ápolják, sőt – élik. Márpedig tudjuk, hogy amiképpen őrizzük a hagyományos kultúrát, azonképpen védelmez bennünket ez a kulturális örökség.

A határon túli magyarság megmaradásában, identitásának megőrzésében tehát fokozott szerepük van a különböző amatőr művészeteknek: a verbális és a vokális műfajokban, ami az anyanyelv ápolásának is alkotóeleme: az éneklés, színjátszás, a vers- és prózamondás; valamint a többi műfaj, a zene, a tánc, a képzőművészet, a tárgyalkotó művészet, a népi játék, a vizuális kultúra különböző területein. Ezek a művelődési formák sajátos szerepük révén a megtartó hagyomány éltetése mellett a közösségek szervezését és összetartását is szolgálják.

A nemzetiségi sorsban élő magyarság körében már régen felismerték ennek jelentőségét. Tanulságos módon, már a diktatúra nehéz évtizedeiben is számos amatőr művelődési közösséget hoztak létre és igyekeztek életben tartani, vagy éppen virágoztatni, amelyek a legkülönbözőbb formában és műfajokban tevékenykedtek és tevékenykednek. Aligha túlzunk, ha azt mondjuk, hogy azokban az időkben a kultúra volt az élet szinte egyetlen területe, ahol a hatalom megtűrte a nemzeti sajátosságok érvényesülését, ahol a nemzetiségi öntudat, ha sokszor csak szerényen és bátortalanul is, de meg tudott nyilvánulni. Az utóbbi másfél évtizedben pedig e téren is egyre nagy jelentőségük van a civil szervezeteknek, hiszen azokban a régiókban a közművelődésnek nincs, vagy csak hiányo-

san van meg az intézményi háttere, ezért fokozott szerepet kapnak a társadalom öntevékeny szerveződései.

Amatőr közművelődési tevékenységük – tapasztalataim szerint – részint könnyebb, részint nehezebb körülmények között valósul meg, mint a hasonló műfajú és tartalmú hazai művelődési munka.

Egyrészt kétségtelenül könnyebben, talán azért, mert jelentősebb, a megmaradást inkább szolgáló energiák fűtik közösségeiket; egyértelműbb, de legalábbis könnyebben felismerhető káros hatások érik őket az írott és sugárzott médiákból, valamint a nemzet – a nemzetiség – immunrendszerét veszélyeztető egyéb helyekről. Valószínűleg a javukra válik az is, hogy sok tekintetben közelebb élnek azokhoz a *forrásokhoz*, amiket emelkedettebb s talán bizakodóbb pillanatainkban szívesen nevezünk *tisztának*. Pedig talán csak kevésbé szennyezettek, mint a mieink. De az kétségtelen, hogy a nyelvterület peremén, a többé-kevésbé elszigeteltségben élő közösségeknél marad meg viszonylag a legépebb formában a hagyományos műveltség, itt érvényesül a leginkább éltető, megtartó szerepe. Vagyis pontosan azokon a vidékeken, amelyeket a XX. század békediktátumai leszakítottak a nemzet testéről.

Másfelől természetesen – éppen az elszakítottságból és alávetettségükből következően – sokkal nehezebb körülmények között valósul meg az amatőr művelődési közösségek tevékenysége. Jórészt hiányoznak a szükséges feltételek, mint a szakképzett művelődési szakember, a bármily szűkmarkú önkormányzati, vagy költségvetési támogatás, valamint a sokszor nélkülözhetetlen, de legalábbis számottevő tehermentesítő jelentő intézményi háttér. Ehhez járul még a kisebbségi sorból következő háttérbe szorítottság, valamint az a körülmény, hogy a szomszédos országok többségi népeinél nem él olyan mértékben a civil szerveződések öröksége – mint a magyarság körében. Ezért ezekben az országokban még olyan mértékben sem működnek a civil szférát éltető mechanizmusok, mint nálunk, és sokszor még csak nem is rosszindulatból származó értetlenség kíséri munkájukat.

Talán ezért van, hogy a határon túli magyar közösségekben a közművelődés különböző formái erőteljesebben kötődnek az *aktív* tevékenységhez, mint nálunk. Sajnos nincsenek rá megbízható adatok, csak „szabad szemmel” lehet megbecsülni, mégsem tartom légből kapottnak azt a megállapítást, hogy a „határon túli magyar közművelődés” résztvevői inkább *művelői, átélő*, mintsem *fogyasztói* annak, amit kultúrának neve-

zünk. Nem annyira *közvetítői*, sokkal inkább *cselekvő* megvalósítói a kultúrának, különösen a hagyományos kultúrájuknak. Persze lehet, hogy csak nincs rá módjuk, lehet nincs hozzá megfelelő helyük, pénzük, összeköttetésük, hogy a közművelődés nálunk egyre passzívabbá váló – hogy azt ne mondjam: „kényelmesebb” – formáihoz hozzájussanak. Közművelődési pályázatok kurátoraként szomorúan tapasztalhattam, hogy az ilyen-olyan fesztiválokat, falunapokat, sokadalmakat egyre kevésbé szerveznek a résztvevők, különösen nem a *helyi résztvevők* aktív együtt- és közreműködésével. A kultúrát – horribile dictu: még a *közművelődést is* – mindinkább a minél messzebről meghívott, és rendszerint drágán megfizetett, zenekarok, énekesek, együttesek *fellépése* jelenti.

Persze az sem kizárt, hogy a közművelődést a határokon túl szolgáló barátaink igenis tudják – vagy legalábbis sejtik –, hogy a bármilyen amatőr keretek között megvalósuló öntevékeny szavalás, éneklés, táncolás, színjátás, faragás, festés, fényképezés; néprajzi, helytörténeti kutatás, és az a sok-sok minden, ami ebben a körben művelhető és megvalósítható, hatékonyabban és sikeresebben szolgálja a nemzetiség fennmaradását és megmaradását, mint az, amikor mindezt „csak” nézik, passzív módon hallgatják, szemlélik. Ezért aztán mintha náluk kisebb arányú lenne az egyrészt különféle előadókra és előadásokra, másrészt hallgatókra – sőt „hallgatóságra” – osztott közművelődési forma, vagy mondjuk inkább úgy: kedvezőbb az arány a közművelődés aktív és passzív megoldásai között. Szeretném hinni, hogy ez az a sokszor emlegetett *minőségi többlet*, amit egy kisebbségbe szorult, de azért valamelyest is életrevaló nép a javára fordíthat. Amikor ezen a területen is „erényt tud kovácsolni” a mégoly nyomasztó szükségből.

Több felől ható, de mindenképpen kétfelé húzó erő feszül tehát egymásnak a határainkon túli magyar közösségek közművelődésében, s bizony sokszor kétséges, hogy a vektorok eredője végülis merre mutat, merre billen az amatőr tevékenység mérlege. Ilyen labilis, vagy mondhatjuk kiélezett helyzetben minden segítő szándék hatékonyabban érvényesülhet, minden lehetőség megnyílása megkülönböztetett jelentőségű lehet.

Milyen segítő szerepet vállalhat ebben az erőterben a Magyar Művelődési Intézet? Miként kamatoztathatjuk az érdekekben több évtizede formálódó szakmai és baráti kapcsolatrendszerünket?

Az amatőr művelődési közösségek számottevő részének alapvetően az együttlét öröme, a közösen végzett alkotó munka jelenti a tevékenység értelmét, a szellemi kielégülést. Ugyanakkor tudomásul kell vennünk azt is, hogy mai világunkban ez a közösségi élmény már nem úgy valósul meg, mint valamikor, a fonók és a tollfosztók idején. Az öntevékeny közművelődési közösségek (szakkörök, együttesek, csoportok stb.) egyre nagyobb hányadát inkább a *megmutatkozás*, a *bemutatkozás* vágya élteti, vagy *ez is* élteti, és ezt a folyamatot – hasonló hazai közösségeinkre is gondolva – a legtermészetesebb jelenségnek kell tekintenünk.

Ha tehát az „anyaország” részéről segíteni kívánjuk a határon túli magyarok körében az amatőr művelődés nemzetiségmegtartó szerepének érvényesülését, akkor – számos egyéb megoldás mellett – igen fontos a *megmutatkozáshoz*, *bemutatkozáshoz* szükséges méltó és vonzó lehetőségek megteremtése. A különböző közművelődési pályázatokhoz a határon túlról, vagy a hasonló célokért munkálkodó hazai szervezetektől érkező kérések, törekvések is mutatják ennek az igénynek meglétét. Tudjuk, hogy ezen e téren számos, szakmai, térségi, testvértelepülési kapcsolatra alapozott együttműködés – rossz szóval „szereplési” alkalom – valósul meg, fontos azonban, hogy ezek között legyen néhány olyan, amely a „*primus inter pares*” elve alapján, nemcsak lehetőséget nyújt, hanem egyben *rangot is ad* az ily módon kitüntetett közösségnek, csoportnak, együttesnek. Amikor és ahol a különböző határon túli amatőr művészek, együttesek felléphetnek, bemutatkozhatnak a szemükben sajnos egyre inkább leértékelődő anyaországban. Amikor a különböző nemzetrészek művelődési közösségei a színpadon, a kiállító teremben, vagy bármi más, kultúrát szolgáló térben megvalósíthatják Illyés Gyula szomorúan szép látomását: az itt e földön elveszett helyett a *magasban megvalósuló hazát*.

Ezért határoztuk el 2005 májusában, hogy – élve a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által felkínált lehetőséggel – a Magyar Művelődési Intézet szakmai háttérére és emberi, közösségi kapcsolataira alapozva megszervezzük a *határon túli magyar, amatőr művelődési közösségek rangos bemutatkozási lehetőségét*. Úgy gondoltuk, hogy ebben elsősorban a *regionalitásnak*, a *komplexitásnak* és a *konzultatív* jellegnek kell érvényesülnie. Magyarán azt szeretnénk, ha a bemutatkozást lehetőleg valamennyi térség, minél több műfaj és művészeti terület részvételével lehetne megszervezni oly módon, hogy a határon túli közművelődési

szervezetek hasonló jellegű, egymásra épülő rendezvényeihez kapcsolódva, azokra alapozva, azokat mintegy teljessé téve szerveződne.

Különböző, határon túli amatőr művelődési közösségekkel való konzultációk során kiderült, hogy erre erőteljesen él bennük az igény és a szándék. Hamar fölismerték: ily módon arra is lehetőség nyílna, hogy „meghosszabbítsuk” a szomszédos országok magyarságának különböző amatőr művészeti ágakban megvalósuló, felmenő rendszerű megméretéseinek pályáját. Szakmai rangjukat, művészi színvonaluk ösztönző hatását jelentős mértékben megnövelné a magyarországi bemutatkozással való „összekapcsolás”.

Bizakodásban tehát nem volt hiány és 2005 derekán úgy tűnt, hogy ennek a fontos, küldetéses feladatnak a megvalósítására sikerül megteremteni az anyagi feltételeket. Már a 2005 júniusában a Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Kollégium által rendezett Kárpát-medencei Civil Szervezetek ötödik találkozóján számos résztvevővel konzultáltunk ennek a gondolatnak megvalósíthatóságáról, s azóta is több oldalról körbejártuk a határon túli amatőr magyar művelődési közösségek színvonalas bemutatkozási lehetőségének témáját. Ám kiderült, hogy egy ilyen nagyobb szabású határon túli amatőr művészeti bemutatkozáshoz kedvezőbb gazdasági feltételek szükségesek.

Ennek ellenére úgy érezzük, hogy a tervezésre és a szervezésre, valamint a különböző pályázatok készítésére fordított idő és energia mégsem volt fölösleges. Talán e téren is előnyünkre válhat az, amit a szükség ránk kényszerít. Nem mintha a beszélgetések és az előkészítések pótolnák a megvalósulást, de egyre közelebb visznek annak fölismeréséhez, hogy ha eljön az ideje, tudjuk mit akarunk, kikre számíthatunk, s miként valósíthatjuk meg ezt a szándékot.

Hogy miként valósíthatjuk meg a magunk lehetőségei között azt a bizonyos hazát – a magasban.